

PRESEDNIŠKI GOVOR KOT INTERAKCIJSKI DISKURZ

ALEKSANDRA BIZJAK KONČAR

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana, Slovenija, aleksandra.bizjak@zrc-sazu.si

Sinopsis Prispevek obravnava interakcijske značilnosti predsedniškega govora. Za prepoznavanje sporočevalne vezi med govornikom in naslovnikom se opremo na sistemsko-funkcijski teoretični model. Analiza je kombinacija Hylandovega interakcijskega modela in modela semantičnega opisa stavčne povedi C. Cloran. Razčlemba majhnega vzorca govorov slovenskih predsednikov ob dnevu državnosti je usmerjena k nadrobnemu opisu retoričnih enot, ki označujejo 1) avtorjevo in naslovnikovo besedilno navzočnost ter 2) avtorjevo vodenje naslovnika. Prvi cilj prispevka je opisati oblikoslovno-skladenjske značilnosti interakcijskih retoričnih enot, drugi je usmerjen k njihovi pomenski vlogi v političnem govoru.

Ključne besede:

interakcija,
metadiskurz,
politični govor,
retorična enota,
sistemsko-
funkcijska teorija
jezika

PRESIDENTIAL SPEECHES AS INTERACTIONAL DISCOURSE

ALEKSANDRA BIZJAK KONČAR

Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, Fran Ramovš Institute
of the Slovenian Language, Ljubljana, Slovenia, aleksandra.bizjak@zrc-sazu.si

Abstract This article examines the interactive features of presidential speeches. To make explicit the relationship between the author and his audience, we use systemic functional linguistics as a theoretical framework. Our analysis combines Hyland's interactional model and Cloran's model for the semantic description of a complete (clausal) sentence. The focus of the analysis of a small sample of Slovenian presidential speeches at the celebration of Statehood Day is a detailed account of rhetorical units that signify (1) the author's and listener's textual presence and (2) the author's engagement of a listener. The first goal of the article is to describe the lexicogrammatical features of interactive rhetorical units. The second goal is to reveal their semantic functions in the political discourse.

Keywords:

interaction,
metadiscourse,
political speeches,
rhetorical units,
systemic functional
theory of language

1 Uvod

Izhodišče prispevka je predpostavka, da politični govor ni samo monolog, namenjen molčeči publiki, ampak zapleten sporočevalni pojav, v katerem govornik uporablja celo vrsto jezikovnih sredstev, s katerimi nagovarja molčечега naslovnika in ustvarja interakcijo. Pojem interakcija se navezuje na Bahtinovo teorijo dialoga, ki interpretira dialog v širšem smislu. Vsaka izjava, bodisi izmenjava v dvogovoru ali dolgem pisnem besedilu, se nanaša na predhodno izjavo in hkrati predvidi možne odzive naslovnika (Bahtin 1999: 246).

Bahtinovo široko razumevanje dialoških značilnosti sporazumevanja je omogočilo stališče, uporabno za jezikoslovno analizo interakcije v različnih besedilih. Ne samo tistih, ki gradijo na dialoški izmenjavi, kot sta na primer vsakdanji pogovor in drama, ampak tudi tistih, v katerih avtor nagovarja molčeče poslušalstvo in so po svoji zunanji formi monološka, kot so na primer znanstvena besedila, časopisni uvodniki, pridige in politični govori.

Koncept dialoškosti je predvsem v anglosaškem jezikoslovju spodbudil vrsto novih pojmov in teoretičnih modelov za opis interakcije v besedilu, ki pojasnjujejo, kako v jeziku prepoznamo interakcijo med tvorcem in naslovnikom, in ponudijo opis različnih kategorij jezikovnih sredstev, ki v besedilu opravljajo to funkcijo. Najpogosteje se za tovrstna jezikovna sredstva uporablja pojem metadiskurz. Trdnejšo podlago imata dva modela. Prvi je t. i. reflektivni model, ki obravnava jezikovna sredstva za organizacijo besedila (npr. Vande Kopple 1985; Mauranen 1993; Ädel 2006).¹ Drugi, t. i. interakcijski model, ki ga je izoblikoval Hyland (1998, 2005a, 2008) v okviru sistemsko-funkcijskega jezikoslovja (Halliday, Matthiessen 2004), pa razume pojem metadiskurz širše in poleg jezikovnih sredstev, ki organizirajo besedilo v smiselno celoto, obsega tudi jezikovna sredstva, ki izražajo avtorjev glas in vodijo naslovnika. Tako širše pojmovanje metadiskurza, ki zajame tri komponente, tj. besedilo, tvorca in naslovnika, nas opominja, da jezik ni samo vsebinsko sporočilo, ampak je vsebina predstavljena naslovníku tako, da je razumljiva in ga pritegne. Pri tem pa je pomembno opozoriti, da pojem metadiskurz začrta mejo med t. i. propozicijsko vsebino besedila in načinom, kako je vsebina izražena, čeprav te meje v besedilu ni. Vsebino namreč lahko retorično oblikujemo na različne načine.

¹ Jezikovna sredstva, ki se nanašajo na organizacijo besedila, so npr. izrazi *z drugimi besedami*, *če povzamemo*, in izrazi naklonskosti: *mogoče*, *moram*.

Pri tem je predmet ubesedovanja isti, a pomen se lahko zelo spremeni. Za ponazoritev trditve o funkciji interakcijskih ali metadiskurzivnih jezikovnih sredstev je naveden kratek odlomek iz izletniškega vodnika. V odlomku ne gre samo za opis poti in podajanje informacije o premikanju v prostoru, ampak se avtorica potrudi, da pri tem upošteva bralca.

1) V botanični vrt lahko vstopimo skozi dva vhoda, oba z Ižanske ceste. Skozi severnega vstopimo naravnost v najstarejši del, arboretum. V bližini prenovljene stare upravne zgradbe raste Marmontova lipa, ki jo zaradi mogočne krošnje ne moremo spregledati. Če izberemo južni vhod, vstopimo pri manjšem ribniku in skalnjaku, do lipe pa se moramo sprehoditi v levi kot vrta. Botanični vrt je prepreden z urejenimi peščenimi stezicami, ki nas križem kražem vodijo med zanimivostmi. (Cerar Drašler 2004: 42)

V odlomku 1 so podčrtane prvoosebne množinske glagolske oblike, s katerimi se avtorica in naslovnik skupaj premikata po prostoru. Tako besedilo ni samo informativno nizanje zaporednih usmeritev, ampak bralca pritegne in na tak način doseže tudi večjo razumljivost. S tem smo prišli do izhodiščne pojasnitve besedilne interakcije ali metadiskurza kot avtorjeve jezikovne in retorične navzočnosti v besedilu. Od tu dalje pa nas zanima raba interakcijskih jezikovnih sredstev v slovenskih političnih govorih.

2 Predhodne obravnave interakcijskih jezikovnih sredstev

Sodobna humanistična, družboslovna in jezikoslovna literatura že več desetletij prinaša številne študije avtorja in naslovnika v besedilu. Jezikoslovni interes za intrakcijska oz. metadiskurzivna jezikovna sredstva se je posebej razmahnil v zadnjih dveh desetletjih, ko so je raziskovanje izraziteje usmerilo k empirični preverbi teoretičnih postavk na gradivu. Precejšnje pozornosti so bili deležni ne le metadiskurzivni označevalci v znanstvenih besedilih (npr. Hyland 1998; Hyland, Tse 2004; Bamford, Bondi 2011; Hyland, Sancho-Guinda 2012), ampak tudi na področju oglaševanja in medijev (npr. Fuertes-Olivera idr. 2001; Dafouz-Milne 2008; Le 2004), v poslovnem sporazumevanju (npr. De Groot idr. 2016), parlamentarnih razpravah (npr. Ilie 2003) in pridigah (npr. Malmström 2016). Redkeje pa so obravnave metadiskurza v okviru politične besedilne analize (Van Dijk 1998), ki skuša odkriti pomembne značilnosti političnega diskurza. Največ zanimanja je pritegnil žanr predvolilnih govorov. Novejša opisna obravnava medosebnih metadiskurzivnih označevalcev v predvolilnih govoru predsednika Obama je potrdila visoko pogostnost rabe vseh podkategorij metadiskurza (Sukma 2017). Tudi analiza drugih

nastopnih govorov, npr. govor Steva Jobsa na stanfordski univerzi (Yipei, Lingling 2013), poudari metadiskurz kot ključno sestavino prepričevalnega diskurza.

V slovenskem jezikoslovju je prva celostno obravnavala problematiko metadiskurza A. Pisanski (2001). Osredotočila se je na raziskavo izbranih metadiskurzivnih označevalcev za organizacijo besedila v angleških in slovenskih znanstvenih člankih s področja matematike in arheologije (Pisanski Peterlin 2005) ter izrazov epistemske naklonskosti v prevedenih in izvornih poljudnoznanstvenih besedilih (Pisanski Peterlin 2015). K proučevanju govornega diskurza se je usmerila Verdonik (2007), Lengar Verovnik (2015) pa je preverila rabo sredstev leksikalnega kritja² v radijskih intervjujih.

Za presojo jezikovnih signalov interakcije med avtorjem in naslovnikom sem izbrala politični govor, ki s tega vidika v slovenskem jezikoslovju še ni bil obravnavan. Kako slovenski politiki nagovarjajo poslušalce in katera jezikovna sredstva uporabljajo, bomo obravnavali v četrtem razdelku. Še prej pa je treba predstaviti gradivo in metodološka izhodišča za koherentno jezikoslovno razčlenbo interakcijskih jezikovnih enot.

3 Opis gradiva in metode dela

Pri izbiri gradiva je treba upoštevati, da količina metadiskurza v posameznih besedilih ni odvisna le od stila posameznega tvorca besedila, ampak predvsem od namena besedila, torej od besedilne zvrsti ali žanra besedila. Ko je M. Zhang (2016) primerjala količino metadiskurza v pisnih žanrih besedil, je ugotovila, da akademski žanri uporabljajo mnogo več označevalcev metadiskurza, da postane besedilo bralcu prijazno, medtem ko bi preveč metadiskurzivnih sredstev v literarnih besedil predvsem zmotilo bralčev zgodbeni svet. Tudi Hylandova (2005b) primerjava metadiskurza v znanstvenih člankih in univerzitetnih učbenikih je pokazala precej razlik v rabi posameznih podkategorij metadiskurza, saj žanr učbeniških besedil, ki skuša novincem približati še nepoznane vsebine, zahteva drugačna metadiskurzivna sredstva kot žanr znanstvenih prispevkov, ki mora naslovnika prepričati, da sprejme nove raziskovalne teze. Za opis vidnejših jezikovnih signalov interakcije med avtorjem in naslovnikom sem namenoma izbrala politični govor, saj je to besedilna

² Lengar Verovnik za izvorni izraz *hedging*, ki ga Pisanski Peterlin (2007) prevaja z izrazom *omejevalci diskurza*, predlaga poimenovanje *sredstva leksikalnega kritja*.

zvrst, ki se uvršča med argumentativna oz. prepričevalna besedila in je zato pričakovati pogosto rabo metadiskurzivnih sredstev.

Pri jezikoslovni razčlembi sem se osredotočila na predsedniške govore ob dnevu državnosti, ki so dosegljivi na spletnih straneh: Bivši predsedniki Republike Slovenije in Predsednik Slovenije Borut Pahor. Tako sem oblikovala majhen vzorčni korpus besedil, ki so si podobna po vsebini, namenu in retoričnem načinu, a dopuščajo razlike v osebnem stilu govorcev. Z izborom političnih govorov različnih avtorjev sem zagotovila ustrezno reprezentativnost vzorca za zajetje značilnih podkategorij interakcijskih jezikovnih sredstev ob hkratni možnosti preverbe ustreznosti samodejnih korpusnih izpisov za kvalitativno obravnavo gradiva.

Pri obravnavi retorične funkcije metadiskurza v političnem govoru sem se oprla na Hylandov interakcijski model metadiskurza (1998, 2005a, 2008). Težave pa nastopijo pri jezikovni razčlembi konkretnih besedil. Dosedanje raziskave metadiskurzivnih jezikovnih sredstev za angleški jezik so namreč pokazale, da obstajata vsaj dve metodološki težavi pri opisu. Prva težava je, da so ta jezikovna sredstva odvisna od kontekstualne interpretacije (Hyland 2005a: 27). Naj to ponazorim z besedilno rabo besede *najprej*, ki ima potencialne možnosti, da v besedilu opravlja metadiskurzivno funkcijo. Poglejmo si razliko med metadiskurzivno in nemetadiskurzivno rabo v zgledih 2 in 3, ki sta vzeta iz korpusa pridižnih besedil (Bizjak 2004: 250).

2) In kakšna je ta ljubezen? Najprej, usmerjena je k vsem. Ljubi vse /.../ Prava ljubezen pa je še druga lastnost. (Bizjak 2004: 250)

3) Najprej je v sobo stopil bogati. Dolgo ga ni bilo ven. Več kot eno uro. Nato vstopi še ubogi. (Bizjak 2004: 224)

V zgledu 2 beseda *najprej* naslovnika opozori, da gre za prvi argument, ki mu bo sledil drugi, in ga na ta način vodi po besedilu. Zgled 3 pa se nanaša na časovno zaporedje dogodkov v pripovedi in v tem kontekstu beseda *najprej* nima vpliva na razmerje med tvorcem in naslovníkom.

Sklenemo lahko, da odločitev o metadiskurzivnosti leksikalnih sredstev zahteva interpretacijo, zato je analiza velike količine besedil zelo zamudna. Korpusne izpise je vedno treba dopolniti z ročnim delom oz. interpretacijo.

Pri obravnavi metadiskurzivnih jezikovnih sredstev v konkretnih besedilih je v slovenščini še druga težava, da seznama besed, ki lahko v besedilu potencialno opravljajo metadiskurzivno funkcijo, nimamo. Za pripravo takega seznama je potrebno s pomočjo ročnih analiz gradiva v kombinaciji s korpusnimi iskalniki ob analizi različnih zvrsti besedil zgraditi širok nabor slovnično in leksikalno raznovrstnih oblik, ki imajo možnost, da v besedilu izražajo interakcijo, kakor je to storil Hyland za angleščino (Hyland 2005a; Hyland, Tse 2004).

Zaradi zgoraj navedenih metodoloških omejitev prispevek obravnava dve podkategoriji metadiskurza, ki sta dokazano najpogostejši v žanrih argumentativnih besedil (npr. Malmström 2016; Chaemsaitong 2014). To sta avtorjev glas in avtorjevo vodenje naslovnika. Gre za jezikovna sredstva, ki ustrezajo definiciji stavčne povedi v slovenskem jezikoslovju in jih v sistemsko-funkcijskem jezikoslovju lahko sistematiziramo tako, da jih pripnemo na semantične parametre.³ Sistemsko-funkcijska teorija je v zadnjih desetletjih ustvarila zapleten, delno empirično preverjen sistem semantičnih mrež za opis besedilnega pomena (Cloran 1994). Temelji na predpostavki, da se človekove predstave v besedilo vpisujejo na semantični ravnini kot entitete in dogodki. Na slovnični ravnini se entitete ubesedijo kot osebki in dogodki kot povedki. V metajeziku besedilne semantike sta osebкова entiteta in povedkov dogodek osnovna gradnika semantične ravnine. Za opis osebkov entitete uporabimo semantične parametre referencialne istovetnosti in ugotavljamo, ali je osebкова entiteta glede na besedilni kontekst udeleženec, posplošena oseba/predmet, nenavzoča oseba/predmet. Za opis povedkovega dogodka opišemo semantične parametre glede na sistem časa, rednosti, pogojnosti in ocene.⁴

Z opisom kombinacije semantičnih parametrov na osi osebka in povedka lahko določimo stalne pomenske sestave, ki so poimenovani retorična enota (Cloran 1994 v Bizjak 2005: 93–104). Tu ne gre za zunanjo formo besedil niti za tradicionalno poetiko, ki s pomočjo t. i. retoričnih figur presoja predvsem zunanji slog besedil, ampak »za oblikovanost same vsebine, za notranjo formo« (Kos 1983: 98). O tem, ali je neko besedilo lirsko ali epsko ali argumentativno, odločajo prav tovrstne retorične enote, predsem njihovo nizanje v večje sklope.

³ O tem glej podrobneje Bizjak Končar (2017: 520).

⁴ Zaradi prostorske omejitve v prispevku ni mogoče predstaviti celotne arhitekture semantičnih parametrov, kakor so opisani v delu Cloran (1994: 175–248). V Bizjak (2005: 60–66) so predstavljeni osnovni semantični parametri za opis predstavnega pomena.

Pri razlikovanju retoričnih enot je odločilna stalna kombinacija semantičnih značilnosti na osi osebkove entitete in povedkovega dogodka. Za ponazoritev je v preglednici 1 prikazana retorična enota refleksija v govoru predsednika B. Pahorja na državni proslavi (24. junij 2019).

Preglednica 1: Opis semantičnih in slovničnih značilnosti retorične enote refleksija

S samostajno državo in prek nje se enakopravno <u>umeščamo</u> v čudovito združeno Evropo.
osebkova entiteta = [vsebina: oseba: udeleženec: 1. os. mn.]
povedkov dogodek = [čas: sedanjik][rednost][naklonskost: /]

Vir: raziskava avtorice

V preglednici 1 je semantična izbira na osi osebkove entitete udeleženec govornega dogodka (tj. govorec in poslušalci), na osi povedkovega dogodka pa je značilna izbira kombinacija sedanjika in rednosti.⁵ S temi slovničnimi izbirami govorec prikaže doživljanje in razmišljanje udeležencev govornega dogodka, zato je retorična enota poimenovana refleksija.

Za opis pomenskih parametrov je bilo treba s pomočjo oblikoslovnega označevalnika za slovenščino (Jakopin, Bizjak 1997) stavke posameznih korpusnih besedil razčleniti glede na kategorijo osebe, števila in časa, jih ročno dopolniti z opisom rednosti, možnosti, naklonskosti in pogojnosti, oblikovati preglednico oblikoslovno-skladenjskih značilnosti ter vsaki stavčni enoti v besedilu ročno pripisati ustrezno retorično oznako. Oblikoslovno-skladenjske in pomenske značilnosti, odločilne za razlikovanje retoričnih enot, bodo predstavljene ob besedilnih zgledih v razdelku 4.

4 Interakcijske stavčne enote

Analiza interakcijskih jezikovnih sredstev v političnih govorih z državnih proslav temelji na prepoznavanju slovničnih oblik, ki smo jih pridobili s korpusnim izpisom. Ob izbranih besedilnih odlomkih opišemo oblikoslovno-skladenjske značilnosti interakcijskih retoričnih enot, ki kažejo na tvorčevo oz. naslovnikovo navzočnost v besedilu ali na različne načine vodijo poslušalca.

⁵ O določanju rednosti glej Cloran (1994: 212–22) in Orešnik (1994: 149–52).

4.1 Komentar in refleksija

Za prepoznavanje avtorjeve navzočnosti v besedilu je v semantičnem smislu pomembna izbira udeleženca na osi osebkov in sedanjika na osi dogodka. Glede na oblikoskladenjske izbire smo ugotovili, da so za uvodni in sklepni del besedil značilne izbire prvoosebni edninskih glagolov, kakor ponazarjajo zgledi (4–6):

4) Želim vam čim bolj ustvarjalno, mirno in prijazno življenje v obdobju, ki je pred nami. (Drnovšek, 24. junij 2005)⁶

5) Prepričan sem, da bo Slovenija zmogla in znala živeti v takšnem okolju. (Kučan, 24. junij 2002)

6) Hočem reči, da je država, zlasti za tako majhen narod, kot je naš, vrednost sama po sebi. (Pahor, 24. junij 2019)

Precej pogostejša od prvoosebni glagolov ednine je izbira prvoosebni množinskih glagolskih oblik, ki zaznamujejo besedilno navzočnost govorca in poslušalstva (7–10).

7) Danes smo trdno povezani v svetovno skupnost držav. Smo upoštevani, enakopravni, zanesljivi in zato zaželeni partnerji. Imamo prijatelje in zaveznike, kot smo jih imeli v drugi svetovni vojni in kot smo jih imeli v osamosvojitveni /.../ (Kučan, 24. junij 2002)

8) Tudi mi iščemo nove gospodarske poti, želimo biti še bolj uspešni. In želimo tudi socialno varnost. (Drnovšek, 24. junij 2005)

9) Hvaležni smo vsem, ki so po osamosvojitvi vodili državo na nove ravni razvoja in v nove kakovosti našega bivanja. (Türk, 22. junij 2012)

10) Končno imamo svojo državo. S samostojno državo in prek nje se enakopravno umeščamo v čudovito združeno Evropo. Skupaj ustvarjamo prihodnost miru in blaginje. (Pahor, 24. junij 2019)

S prvoosebnimi glagolskimi oblikami se govorniki približajo poslušalcem, zakrijejo različna mnenja, poudarijo enakost in spodbudijo enotnost. Tako prvoosebne glagolske edninske kot množinske oblike, ki smo jih opazovali, imajo stalne pomenske lastnosti na semantični ravnini: to sta udeleženec in sedanji čas. Stavčna enota s temi pomenskimi značilnostmi je poimenovana komentar (preglednica 2). Če sedanjik označuje tudi rednost dogajanja (npr. *imamo, se umeščamo, ustvarjamo*), pa gre za refleksije (preglednica 3).

⁶ V tem zgledu in nadaljnjih so slovnične oblike, ki jih ponazarja posamezni zglede, podčrtane.

Preglednica 2: Semantične značilnosti retorične enote komentar

VRSTA RETORIČNE ENOTE	OSEBKOVA ENTITETA	POVEDKOV DOGODEK
komentar	udeleženeec	sedanjik

Vir: raziskava avtorice

Preglednica 3: Semantične značilnosti retorične enote refleksija

VRSTA RETORIČNE ENOTE	OSEBKOVA ENTITETA	POVEDKOV DOGODEK	
refleksija	udeleženeec	redno dogajanje	sedanjik

Vir: raziskava avtorice

Uporabo prvoosebni \dot{c} množinskih komentarjev in refleksij je potrebno razumeti kot govornikovo retorično izbiro, s katero se pribli \dot{z} a poslušalcu, tako da poudari njuno enakost. S poudarjanjem tipičnosti dogajaj pa ustvarja močno osebno povezanost in lahko govorimo o formiranju posebne entitete: govornik-in-poslušalec.

4.2 Poziv

Druga značilna stavčna enota, s katero govorec vodi naslovnika, je poziv. Prepoznavna je po slovnični izbiri velelnega naklona (11).

11) Sprejmite, prosim, moje najbolj iskrene čestitke ob dnevu državnosti. (Pahor, 24. junij 2019)

Pregled oblikoskladenjskih uresničitev retorične enote dejanje v izbranih govorih je pokazal, da je izbira drugoosebne množinske oblike velelnika (11), s katero govornik poslušalce povzdige, redkejša. Pogostejša je raba oblike velelnika za prvo osebo množine, s katero govornik poslušalce spodbuja k dejanju ali ukrepanju (12–13).

12) Sprostimo ustvarjalnost, izobra \dot{z} ujemo se, uporabimo znanje na pravi način. Bodimo podjetni, upajmo si. (Drnovšek, 24. junij 2005)

13) Razmislimo o vsem tem, hkrati pa poskušajmo čim bolje razumeti naš današnji čas in današnje probleme. Bodimo jasni. (Türk, 22. junij 2012)

Spodbujanje k ukrepanju je v jeziku eksplicitno izraženo z velelnim naklonom. Oblikoskladenjska izbira velelnika, ki se nanaša na udeležence govornega dogodka, konstruira stalni pomenski sklop, značilen za retorično enoto poziv, kot je prikazano v preglednici 4.

Preglednica 4: Semantične značilnosti retorične enote poziv

VRSTA RETORIČNE ENOTE	OSEBKOVA ENTITETA	POVEDKOV DOGODEK	
poziv	udeleženec	velelni naklon	sedanjik

Vir: raziskava avtorice

Z izbiro velelnega naklona, ki razločuje dejanje od drugih retoričnih enot, govornik poslušalce opozarja na pomembna miselna sporočila, jih nagovarja, da sprejmejo njegov pogled, in spodbuja k dejanjem.

4.3 Domneva

Naslednja prepoznavna enota, s katero govornik vodi in spodbuja poslušalce, je poimenovana domneva (14–15).

14) Če bomo v Sloveniji to dosegli, bomo lahko mirno rekli, da smo na svojo državo res ponosni. (Drnovšek, 24. junij 2005)

15) Če želimo, da se nam vremena zjasnijo, vlagajmo v mlade. (Türk, 22. junij 2012)

Domneva je retorična enota, ki je sestavljena iz dveh ali več stavkov. Prva obvezna enota je pogojni odvisnik,⁷ druga je nadredni stavek v prihodnjem (14) ali sedanjem času (15). Za prepoznavo je odločilna izbira pogojnika na osi povedkovega dogodka, kakor je razvidno iz preglednice 5.

Preglednica 5: Semantične značilnosti retorične enote domneva

VRSTA RETORIČNE ENOTE	OSEBKOVA ENTITETA	POVEDKOV DOGODEK		
domneva	entiteta	neredno/redno dogajanje	pogojnost	prihodnjik/sedanjik

Vir: raziskava avtorice

⁷ V besedilnih zgledih označen s podčrtavo.

Oblikoskladenjska izbira pogojnosti v kombinaciji s prihodnjikom ali sedanjikom na semantični ravnini ustvari pomensko konfiguracijo, poimenovano domneva. Govornik izbere prvoosebne množinske glagole, ki označujejo govornika-in-poslušalce, in tako poudari njihovo enotnost pri razmišljanju o različnih izbirah.

4.5 Retorično vprašanje

Eden najbolj očitnih postopkov, s katerim se govornik poveže s poslušalcem in z njim v govor vnese signale interakcije, je vprašanje. Tudi v sporazumevalnih situacijah, v katerih se ne pričakuje odziv poslušalstva – taka besedilna vrsta je tudi politični govor –, je raba vprašalnih stavkov namenjena vzpostavljanju stika s publiko. S t. i. retoričnimi vprašanji govornik zavestno odpira prostor za odzivnega poslušalca, kakor nazorno kažeta odlomka (16–17).

16) Kaj se je zgodilo? Se je evropski zagon zaustavil? So cilji evropskega združevanja postali vprašljivi? (Drnovšek, 24. junij 2005)

17) Kaj si želimo? Česa smo zmožni? In kaj smo pripravljeni storiti za to, da bi se nam naše upanje uresničilo? (Türk, 22. junij 2012)

Oblikoskladenjsko odločilni je semantični parameter vprašalni naklon na osi povedka, na osi osebkpa pa so izbire poljubne (preglednica 6).

Preglednica 6: Semantične značilnosti retorične enote retorično vprašanje

VRSTA RETORIČNE ENOTE	OSEBKOVA ENTITETA	POVEDKOV DOGODEK
retorično vprašanje	entiteta	vprašalni naklon

Vir: raziskava avtorice

Z retoričnimi vprašanji govornik neposredno nagovarja poslušalce in usmeri njihovo pozornost na pomembne vidike upovedovane vsebine. Retorično vprašanje je najbolj zaznamovani postopek govornikovega upoštevanja naslovnika.

4.6 Citiranje

Citiranje je posebna retorična enota, ki v monološko besedilo, za katero je značilna enoglasnost, vpelje druge glasove. Kadar govornik prvotni govorni dogodek predstavi z besedami prvotnega govorca, vsaj za kratek čas prekine svojo diskurzivno dominanco in izrecno gradi večglasnost in interakcijo.

18) Spomnimo se znamenitega verza Otona Župančiča: »Domovina je ena, nam vsem dodeljena /.../« (Türk, 22. junij 2012)

Za citiranje kot retorično enoto je značilno, da je sestavljena iz najmanj dveh stavčnih enot: spremnega stavka, ki je označen kot retorična enota poročanje (podčrtano), in dobesednega navajanja, ki je vložena enota (18). Kakor je zabeleženo v preglednici 7, poročanje uvaja navajanje, ki vpelje entiteto in dogodek drugega časa in prostora.

Preglednica 7: Semantične značilnosti retorične enote citiranje

VRSTA RETORIČNE ENOTE		OSEBKOVA ENTITETA	POVEDKOV DOGODEK	
citiranje	poročanje	nanavzoča entiteta	neredno dogajanje	sedanjik/preteklik
	navajanje	entiteta prvotnega govornega dogodka	dogodek prvotnega govornega dogodka	

Vir: raziskava avtorice

S citiranjem govornik poslušalcem posreduje informacijo o prvotnem govornem dogodku, torej informacijo o nenavzočih entitetah na osi osebkove entitete in nerednem dogajanju na osi povedkovega dogodka. Citati so lahko krajši in obsegajo dve ali več povedi (18) ali daljši, ki prinašajo obsežnejše besedilne odlomke (19).

19) Ker smo nocoj že omenjali našega ljubega pesnika Toneta Pavčka, pa še končajmo z njim.

»Sreča ni v glavi in ne v daljavi,

ne pod palcem skrit zaklad.

Sreča je, ko se delo dobro opravi.

In ko imaš nekoga rad.«

(Pahor, 24. junij 2019)

V vzorčnih besedilih smo zaenkrat odkrili predvsem sklicevanja na literarne avtoritete (18–19), nadaljnja širitev korpusa pa bo verjetno pokazala večji razpon avtoritet, na katere se sklicujejo slovenski predsedniki, da bi podkrepili svoje trditve in prepričali poslušalce.

5 Sklep

Prispevek se je osredotočil na vprašanje vloge interakcijskih jezikovnih sredstev v političnih govorih, v katerih je očitna govorceva usmerjenost k poslušalcu. Z empirično analizo in interpretacijo vseh stavčnih oblik v izbranih besedilih smo izluščili slovnične oblike in strukture, ki kažejo na govornikovo navzočnost v besedilu in vodenje poslušalstva.

V prvo skupino smo uvrstili jezikovna sredstva, s katerimi se na neposreden način v besedilo zapisujeta govornik in naslovnik: 1) prvoosebni glagoli ednine, ki izražajo govornikovo navzočnost; 2) drugoosebni glagoli množine, ki beležijo navzočnost poslušalcev; 3) prvoosebni glagoli množine, ki označujejo hkratno navzočnost govornika in poslušalca. Vse te raznovrstne slovnične oblike signalizirajo govornikovo ali/in poslušalčevo navzočnost v besedilu in pripomorejo k ustvarjanju tesne povezanosti med njima, na semantični ravnini pa ustvarjajo retorični enoti komentar in refleksija. Obe enoti zaznamuje poudarjanje tipičnosti, s katero govornik gradi močno osebno povezanost s poslušalci, tako da lahko govorimo o formiranju posebne entitete: govornik-in-poslušalci.

V drugo skupino sodijo jezikovna sredstva za vodenje naslovnika. Z izbiro velelnega naklona retorična enota poziv poslušalce spodbuja k dejavnemu življenju. Pogojniki, ki označujejo retorično enoto domneva, vodi poslušalce k praviim možnostim odzivanja. Retorično vprašanje uvaja besedilno tematiko in poslušalce opozarja na poudarjene vidike upovedovane vsebine. S citiranjem pa govornik prekine svojo diskurzivno dominanco in gradi interakcijo besedila z vpeljavo glasov literarnih in drugih avtoritet.

Ti dve skupini jezikovnih sredstev gradita interakcijo v političnih govorih in sta hkrati odraz žanrskih konvencij. Politični govor se namreč uvršča v argumentativni žanr, za katerega je bistveno, da so argumenti in interpretacije verodostojni in prepričljivi. S temi jezikovnimi signali interakcije, med katerimi so tudi že znane in retorično preverjene formule, kot je npr. citiranje ali retorično vprašanje, se ustvarja

močna sporočevalna vez med govornikom in poslušalci, ki v besedilo zarisuje retorično značilne vzorce naslovnikovega vodenja in prepričevanja.

Literatura

- Annelie ÄDEL, 2006: *Metadiscourse in L1 and L2 English*. Amsterdam, Philadelphia, PA: John Benjamins Publishing Company.
- Mihail Mihajlovič BAHITIN, 1999: *Estetika in humanistične vede*. Ljubljana: SH – Zavod za založniško dejavnost. Prev. Helena Biffio-Zorko, Blaga Juvan, Ciril Stani, Aleksander Skaza.
- Julia BAMFORD, Marina BONDI (ur.), 2011: *Dialogue within Discourse Communities: Metadiscursive Perspectives on Academic Genres*. Berlin: de Gruyter.
- Bivši predsedniki Republike Slovenije*. Predsednik Republike Slovenije dr. Janez Drnovšek. Dostop 2. 4. 2021 na <https://www.bivsi-predsednik.si/up-rs/2002-2007/jd.nsf/tiskovnosredisceweb?OpenView&RestrictToCategory=govori>
- Bivši predsedniki Republike Slovenije*. Predsednik Republike Slovenije Milan Kučan. Dostop 2. 4. 2021 na <https://www.bivsi-predsednik.si/up-rs/1992-2002/mk.nsf/GOV?OpenView>
- Bivši predsedniki Republike Slovenije*. Predsednik Republike Slovenije dr. Danilo Türk. Dostop 2. 4. 2021 na <https://www.bivsi-predsednik.si/up-rs/2007-2012/turk-slo-arhiv.nsf/tiskovnosredisceweb?OpenView&RestrictToCategory=govori>
- Aleksandra BIZJAK, 2004: *Jezikoslovne osnove pridge kot žanra. Doktorsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Aleksandra BIZJAK, 2005: *Pridiga kot žanr*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Aleksandra BIZJAK KONČAR, 2017: Dialoške značilnosti pridižnega besedila – jezikoslovni vidik. *Slavistična revija* 65/3, 517–536.
- Krisda CHAEMSATHONG, 2014: Interactive patterns of the opening statement in criminal trials: A historical perspective. *Discourse Studies* 16/3, 347–364.
- Irena CERAR DRAŠLER, 2004: *Pravljine poti Slovenije: družinski izletniški vodnik*. Ljubljana: Sidarta.
- Carmel CLORAN, 1994: *Rhetorical Units and Decontextualization: An Enquiry into some Relations of Context, Meaning and Grammar*. Nottingham: Department of English Studies, University of Nottingham. (Monographs in Systemic Linguistics, 6).
- Emma DAFOUZ-MILNE, 2008: The pragmatic role of textual and interpersonal metadiscourse markers in the construction and attainment of persuasion: A cross-linguistic study of newspaper discourse. *Journal of Pragmatics* 40/1, 95–113.
- Elizabeth DE GROOT, Catherine NICKERSON, Hubert KORZILIUS, Marinel GERRITSEN, 2016: Picture this: Developing a model for the analysis of visual metadiscourse. *Journal of Business and Technical Communication* 30/2, 165–201.
- Pedro Antonio FUERTES-OLIVERA, Marisol VELASCO-SACRISTÁN, Ascensión ARRIBAS-BAÑO, Eva SAMANIEGO-FERNÁNDEZ, 2001: Persuasion and advertising English: Metadiscourse in slogans and headlines. *Journal of Pragmatics* 33/8, 1291–1307.
- Michael A. K. HALLIDAY, Christian M. I. M. MATTHIESSEN, 2004: *An Introduction to Functional Grammar*. 3. izdaja. London: Edward Arnold.
- Ken HYLAND, 1998: Persuasion and context: The pragmatics of academic metadiscourse. *Journal of Pragmatics* 30/4, 437–455.
- Ken HYLAND, 2005a: Stance and engagement: A model of interaction in academic discourse. *Discourse Studies* 7/2, 173–191.
- Ken HYLAND, 2005b: *Metadiscourse*. London: Continuum.
- Ken HYLAND, 2008: Disciplinary voices: Interactions in research writing. *English Text Construction* 1/1, 5–22.
- Ken HYLAND, Polly TSE, 2004: Metadiscourse in academic writing: A reappraisal. *Applied Linguistics* 25/2, 156–177.

- Ken HYLAND, Carmen SANCHO-GUINDA (ur.), 2012: *Stance and Voice in Written Academic Genres*. London: Palgrave Macmillan.
- Cornelia ILIE, 2003: Discourse and Metadiscourse in Parliamentary Debates. *Journal of Language and Politics* 2/1, 71–92.
- Primož JAKOPIN, Aleksandra BIZJAK, 1997: O strojno podprtem oblikoslovnem označevanju slovenskega besedila. *Slavistična revija* 45/3–4, 513–532.
- Janko KOS, 1983: *Očrt literarne teorije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Elisabeth LE, 2004: Active participation within written argumentation: metadiscourse and editorialist's authority. *Journal of Pragmatics* 36/4, 687–714.
- Tina LENGAR VEROVNIK, 2015: Strategije in sredstva leksikalnega kritja v radijskih intervjujih. *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 10, 183–203.
- Hans MALMSTRÖM, 2016: Engaging the Congregation: The Place of Metadiscourse in Contemporary Preaching. *Applied Linguistics* 37/4, 561–582.
- Anna MAURANEN, 1993: Contrastive ESP Rhetoric: Metatext in Finnish-English Economic Texts. *English for Specific Purposes* 12/1, 3–22.
- Janez OREŠNIK, 1994: *Slovenski glagolski vid in univerzalna slovnica. Slovene verbal aspect and Universal Grammar*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Agnes PISANSKI, 2001: Koncept metabesedilnih elementov v uporabnem jezikoslovju. *Vestnik* 35/1–2, 283–292.
- Agnes PISANSKI PETERLIN, 2005: Text-organising Metatext in Research Articles: an English Slovene Contrastive Analysis. *English for Specific Purposes* 24/3, 307–319.
- Agnes PISANSKI PETERLIN, 2007: Raziskave metabesedilnosti v uporabnem jezikoslovju: pregled področja in predstavitev raziskovalnega dela za slovenščino. *Jeziški in slovnostni študiji* 52/3–4, 7–19.
- Agnes PISANSKI PETERLIN, 2015: So prevedena poljudnoznanstvena besedila v slovenščini drugačna od izvirnih? Korpusna študija na primeru izražanja epistemske naklonosti. *Slavistična revija* 63/1, 29–44.
- Predsednik Slovenije Borut Pahor. Govori*. Dostop 2. 4. 2021 na <https://www.up-rs.si/up-rs/uprs.nsf/medijsko-sredisce?OpenView&RestrictToCategory=govori>
- Bayu Permana SUKMA, 2017: Interpersonal Metadiscourse Markers as Persuasive Strategies in Barack Obama's 2012 Campaign Speeches. *Aksara* 29/2, 283–293.
- Teun VAN DIJK, 1998: What is Political Discourse Analysis? *Belgian Journal of Linguistics* 11, 11–52.
- William J. VANDE KOPPLE, 1985: Some exploratory discourse on metadiscourse. *College Composition and Communication* 36, 82–93.
- Darinka VERDONIK, 2007: Upravljanje pogovora kot metadiskurzna funkcija. *Jeziški in slovnostni študiji* 52/3–4, 53–66.
- Nan YIPEI, Liu LINGLING, 2013: Investigating the interpersonal and textual meaning of Steve Jobs' Stanford speech in terms of Hyland's metadiscourse theory. *International Journal of Language and Linguistics* 1/4, 90–96.
- Man ZHANG, 2016: A multidimensional analysis of metadiscourse markers across written registers. *Discourse Studies* 18/2, 204–222.

Presidential Speeches as Interactional Discourse

This paper examines the interactional aspects of Slovenian presidential speeches. It is argued that presidential speeches are not only persuasive monologues intended for a silent audience, but also interactional discourses which aim to engage directly with their intended audiences to achieve specific rhetorical goals. To make explicit the relationship between the speaker and his audience, the framework adopted for the analysis combines Hyland's concepts of stance and engagement (2005a) and Cloran's concept of rhetorical units (1994) with tools of corpus analysis (Jakopin and Bizjak 1997). As for the data collected, interactional rhetorical units are discussed with reference to extracts from a small corpus of speeches at the celebration of Statehood Day delivered by Milan Kučan, Janez Drnovšek, Danilo Türk, and Borut Pahor, between 2002 and 2019. The lower level of lexico-grammar and the higher

levels of discourse semantics are brought together by using the metalanguage developed by Cloran. She defined rhetorical units in semantic terms, claiming that it is the configuration of central entities and events expressed through the Subject and Finite structures that construe semantic features that provide the basis on which different classes of rhetorical units can be recognized. The focus of the analysis of Slovenian presidential speeches is a detailed account of the typical interactional rhetorical units of commentary, reflection, action, conjecture, question, and citation that contribute to the success of the communication between the author and the listener. Commentary and reflection are the rhetorical units that signal the speaker's and/or recipient's presence in the text and contribute to a strong personal connection between authors and listeners. The function of the rhetorical units of action, conjecture, question, and citation is to engage the listeners for persuasive purposes. With these linguistic devices, speakers establish characteristic patterns of listener engagement and rhetorical persuasion.

